

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра громадського здоров'я

Шифр _____

Наказ ректора про
затвердження теми

«До захисту допускається»
завідувач кафедри

_____ В. А. Сміянов

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
НА ЗДОБУТТЯ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ БАКАЛАВРА
на тему
«Формування громадської думки щодо донорства органів в
Україні»

за спеціальністю 229 «Громадське здоров'я»,
освітньо-професійна програма «Громадське здоров'я»

Студентки групи ГР 701 Карпищенко Наталії Олександрівни

Подається на здобуття освітнього ступеня бакалавр.

Науковий керівник

Д.м.н., проф.. В. А. Сміянов

Суми 2021

ПЛАН

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОНОРСТВА ОРГАНІВ В УКРАЇНІ..	6
1.1 Визначення основних понять з питань донорства органів.....	6
1.2 Популяризація донорства органів в різних країнах світу.....	8
1.3 Стан системи трансплантації органів в Україні.....	14
РОЗДІЛ 2 СОЦІОЛОГІЧНІ МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ З МЕТОЮ	
ОЦІНКИ СИСТЕМИ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ В УКРАЇНІ.....	18
2.1 Матеріали і методи соціологічного дослідження серед молоді щодо донорства органів.....	18
2.2 Аналіз отриманих результатів.....	19
РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА ПРОПОЗИЦІЙ ЩОДО ПОЗИТИВНОГО	
СТАВЛЕННЯ НАСЕЛЕННЯ ДО ДОНОРСТВА ОРГАНІВ.....	25
3.1 Державні заходи формування позитивного ставлення до донорства органів у суспільстві.....	25
ВИСНОВКИ.....	28
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	30
ДОДАТКИ.....	34

ВСТУП

Актуальність теми. Трансплантація органів є показником рівня розвитку медицини в державі. При цьому враховується захист прав донорів і реципієнтів, наявність кваліфікованих медичних працівників, спеціальне медичне обладнання для діагностики смерті мозку, соціальне ставлення до такого методу лікування та рівня медицини загалом.

Станом на 2019 рік в Україні потреба за життєвими показниками в донорських органах становила до 5 000 осіб, а проводилися лише 130 операцій на рік. В той час серед країн Європи наша країна посідала останнє місце за показником посмертного донорства. Він становив до 0,1 випадка на 1 мільйон населення – це у 250 разів менше, ніж в Іспанії, яка є лідером світі [7].

В даний час в розвинених країнах пересадка анатомічних матеріалів є не експериментальною, а звичайною операцією. Нажаль наша країна знаходиться лише на початковому рівні становлення даної галузі медицини. До основних причин досить тривалого розвитку трансплантології в Україні можна віднести: не досконалу нормативно – правову базу, організаційні та економічні перешкоди.

Незалежно від цього ключовими проблемами залишається дефіцит донорських органів, завдяки біоетичним перешкодам. Комерціалізація, невіра суспільства в концепцію смерті мозку, недовіра до медичних працівників, сумніви в правильності критеріїв розподілу донорських органів, відсутність практики написання заповіту, вплив ЗМІ і релігії, міфи та стереотипи серед населення формують негативне ставлення суспільства до системи трансплантації.

У нашій країні, відповідно до опитувань, що проводив Інститут хірургії та трансплантології імені А. А. Шалімова, один випадок з восьми, коли родичі, що втратили близьку людину, надають згоду на трансплантацію, а у США прагнення надати згоду виявляли майже 90% опитаних [9].

Саме тому проблема донорства та трансплантації – одна з найскладніших в обговоренні в суспільстві серед інших проблем. Вирішення цих проблем за допомогою державних програм та соціальної реклами, дозволить підвищити популяризацію донорства органів серед молоді. Успішні пересадки органів від донора-трупа збільшать кількість врятованих життів.

Об'єкт роботи: донорство органів в Україні.

Предмет роботи: пропозиції, щодо підтримки донорства органів.

Метою роботи є розробка пропозицій, що спрямовані на збільшення кількості донорів органів в Україні.

Мета роботи буде вирішена через реалізацію наступних **завдань**:

- вивчити основні поняття щодо донорства органів;
- дослідити популяризацію донорства органів в різних країнах світу;
- провести аналіз стану системи трансплантації органів в Україні;
- розробити матеріали і методи дослідження з метою оцінки готовності суспільства бути донорами органів;
- проаналізувати результати досліджень;
- розробити пропозицій щодо позитивного ставлення населення до донорства органів.

Методи дослідження. Методологічну основу роботи становлять такі методи:

- статичний - збір та аналіз статистичних даних з питань трансплантації, для оцінки потреби в донорах органів;
- аналіз нормативно-правової бази щодо донорства органів;
- порівняння поширення донорства органів в різних країнах;
- кількісний метод (анкетування) – проведення опитування серед молоді щодо готовності бути донором.

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять сім підрозділів, висновку, списку використаних джерел (39 найменувань) та додатків. Загальний обсяг

кваліфікаційної роботи становить 41 сторінку, із них основного тексту – 32 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОНОРСТВА ОРГАНІВ В УКРАЇНІ

1.1. Визначення основних понять з питань донорства органів

В даному розділі будуть розглянуті такі основні поняття: донорство, Єдина державна інформаційна система трансплантації органів та тканин, потенційний донор; презумпція «згоди» та «не згоди», трансплант-координатор.

Основним документом в світі в якому уніфікована вся термінологія пов'язана саме з трансплантацією органів та тканин людини є «Глобальний глосарій щодо донорства та трансплантації» [8]. Розробником даного документу у 2007 році стали шість регіонів ВООЗ спільно з Товариством трансплантації та Національною організацією трансплантації в Іспанії. Ще одним важливим документом є Директива № 2010/45/ЕС Європейського парламенту і Ради ЄС про стандарти якості і безпеки людських органів, призначених для трансплантації [1].

В Україні дані поняття прописані в Законі України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» [2]. Сфера дії Закону поширюється на діяльність пов'язану зі взяттям, зберіганням, перевезенням органів, інших анатомічних матеріалів людини та їх трансплантацією, виготовленням біоімплантатів, отримання й використання ксеотрансплантатів.

Згідно міжнародних правових стандартів «донорство» – це вилучення і передача органів для їх трансплантації. А поняття «трансплантація» можна розглянути, як процес пересадки анатомічного матеріалу людини від донора до реципієнта з метою відновлення певних функцій організму.

Відповідно до Закону «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині», донором може бути або «живий» донор, або «донор-труп». «Живим» донором може стати повнолітня дієздатна людина, яка має родинні відносини з реципієнтом або особа не пов'язана з реципієнтом, яка добровільно вирішила пожертвувати один із парних органів або частину тіла.

Потенційним донором – це померла особа у якої констатували смерть мозку, але трансплант-координатором не отримана згода на вилучення органів [2].

Кожний дієздатний повнолітній громадянин України, згідно Постанови КМУ №457 від 12 травня 2021 року, може завжди заповнити згоду чи незгоду стати донором анатомічних матеріалів людини або написати заяву про призначення представника, який прийме рішення після смерті особи. Заяви, фізична особа в письмовій формі надає трансплант-координатору найближчого закладу охорони здоров'я або працівнику спеціалізованої державної установи "Український центр трансплант-координації" або можна заповнити відповідну електронну форму заяви через Єдиний державний веб-портал електронних послуг[3].

Існує три види юридичного регулювання видалення органів у померлої людини: це рутинне вилучення донорських органів, принцип презумпції згоди й принцип презумпції незгоди. Сутність рутинного забору полягає в тому, що тіло людини за цим принципом після смерті стає державною власністю. Даний принцип застосовувався в радянській системі охорони здоров'я з 1932 по 1992 року. На сьогодні діють два принципи – принцип презумпції згоди і принцип презумпції незгоди. Згідно нинішнього законодавства в Україні діє презумпція не згоди. Це означає, що якщо людина при житті не заповнила згоду бути донором, то після її смерті при відповідних умовах (констатація смерті мозку) згоду на донорство надають родичі.

Основну роль в процесі отримання донорських органів та надання їх для пересадки виконує трансплант-координатор. Він є незалежним експертом між донором і реципієнтом.

Для кращого функціонування системи трансплантації, в Україні з 1 січня 2021 року розпочала свою роботу Єдина державна інформаційна система трансплантації органів та тканин [7]. Це електронна спеціальна інформаційно-телекомунікаційна система, розроблена для реєстрації, збирання, зберігання, накопичення, обробки та знеособлення інформації про фізичну особу та іншої інформації згідно закону. Система потрібна для виконання незалежного

автоматичного розподілу анатомічних матеріалів людини, формування пар донор-реципієнт на інформаційних ресурсах, зареєстрованих та розташованих в Україні [2].

1.2. Стан органного донорства в світі

Безперечними лідерами в області трансплантації органів в даний час є країни: Іспанія, Індія, Німеччина, США, Китай, Франція. У кожній з перерахованих країн трансплантологія вважається безсумнівно гордістю [2].

У більшості цих країн діє правило презумпції згоди на донорство: автоматично повинні вважатися посмертними донорами всі, хто ще за життя однозначно не заявив про свою відмову ним стати і не був занесений до спеціального реєстру.

За попередніми даними Міжнародного реєстру донорства і трансплантації (International Registry in Organ Donation and Transplantation), опублікованими в червні 2018 року, лідерами за кількістю донорів на мільйон населення є Іспанія – 46,9, Португалія – 34,0, Бельгія – 33,6, Хорватія – 33,0 і США – 32,0 [25].

В Іспанії діє знаменита іспанська модель, завдяки якій дана країна ось уже 28 років є абсолютним лідером за кількістю донорів в світі на душу населення. Основу успіху моделі формує каркас організаційних і правових рішень, спрямованих на максимізацію числа ефективних донорів, особливо через освітню діяльність і програму просування донорства, що знайшла підтримку у населення [18]. Для популяризації посмертного донорства в Іспанії була відкрита цілодобова «гаряча лінія» та веб-сайт, де можна було отримати консультацію, задати будь-які питання і отримати на них розгорнуті відповіді. Сервіси призначалися для використання громадянами, але стали надзвичайчайно популярні серед лікарів загальної практики і представників засобів масової інформації. У будь-який час кожен бажаючий міг отримати будь-яку медичну, юридичну або статистичну інформацію про донорство органів. Це просте рішення призвело до поліпшення інформаційного фону системи трансплантації, забезпечило впевненість людей в такому виді

діяльності, як донорство навколо якого згодом сформувалася атмосфера довіри і повної прозорості [31].

У Португалії та Хорватії діють «адаптовані» версії іспанської моделі донорства, які досить точно відтворюють організаційно-правові її компоненти з поправкою на локальні особливості. Розрізняються способи просування донорства. Так, в Хорватії в 2005 році була запущена програма «Нове життя як дар» («New Life as a Gift»), і кожен рік, починаючи з 2006, офіційно відзначається Національний день донора, а також Європейський день донора. Заходи та учасники в досить ненав'язливій формі заохочують «сказати - так!» донорству органів і потім зареєструватися в якості донора органів в найближчому трансплантаційному центрі [24].

У Португалії з 2009 року працює програма з інформування громадськості про донорство і трансплантацію, запущена Португальською трансплантаційною організацією з благословіння і в співтоваристві з католицькою церквою, а також в партнерстві з організаціями пацієнтів.

Бельгійські Трансплантаційні центри стали основою організації «Євротрансплант», створеної в 1967 році, задовго до появи іспанської моделі. У цій країні вперше в світі було вилучено органи від донора зі смертю мозку в 1963 році. І сьогодні бельгійська трансплантація знаходиться в лідерах, тут діє прогресивна програма обміну донорськими органами, а також вкрай неоднозначна форма донорства органів після евтаназії [28].

Важливо підкреслити, що в перерахованих країнах офіційно діє презумпція згоди. В Іспанії, незважаючи на це, в переважній більшості випадків фахівці прагнуть отримати згоду родичів загиблого на використання органів для пересадки. При так званій «номінальній» презумпції згоди може спостерігатися важливий і неочевидний ефект: лікар йде на зустріч зі скорботними родичами, нехтуючи чинною правовою нормою, втішає їх бесідою і в кінці отримує згоду на вилучення донорських органів. «Порушення» закону в цьому випадку об'єднує лікаря з родичами загиблого, робить їх в деякому сенсі співниками [13].

Німеччина посідає одне з останніх місць в Європі за кількістю посмертних донорів. На мільйон її жителів припадає лише 11 людей, у яких після смерті вилучили в 2019 році внутрішні органи для пересадки безнадійно хворим пацієнтам. У Польщі таких було 15, в Бельгії - 33, в Португалії - 34, а в Іспанії - навіть 47 на мільйон [5].

У 2019 році лише 932 пацієнти, які померли в німецьких лікарнях, стали посмертними донорами. У них вилучили загалом 2995 внутрішніх органів, в тому числі 1524 нирки, 726 печінок, 329 легень, 324 серцець, 87 підшлункових залоз і 5 тонких кишок. Так виглядають щойно оприлюднені дані німецького Фонду трансплантації органів (Deutsche Stiftung Organtransplantation) [5].

Згідно з чинними на сьогодні німецькими законами, вилучення органів у померлого пацієнта дозволене в суворо обмежених випадках. В ідеалі людина ще за життя мала письмово надати свій дозвіл або в так званому «заповіті пацієнта» (Patientenverfügung), а бо в «посвідченні донора органів» (Organspendeausweis) [5].

Такі посвідчення - картонні картки розміром, як банківська картка - носять у своїх гаманцях, згідно з опитуванням, приблизно 40% німців, причому 37% задокументували в них свою згоду на посмертне вилучення органів. Якщо в померлої людини немає ані «заповіту пацієнта», ані «посвідчення донора органів» (а були вони лише в 15% тих, хто став посмертним донором), то рішення ухвалюють її близькі - або виконуючи її останню усну волю (40% випадків), або відповідно до власних морально-етичних переконань (19%). У таких випадках досить часто (41%) рішення ухвалюються проти вилучення органів [5].

Низьку кількість посмертних донорів у Німеччині часом пояснюють гучним скандалом, який спалахнув 2012 року. Тоді з'ясувалося, що деякі корумповані лікарі у німецьких лікарнях навмисно діагностували своїм платоспроможним пацієнтам гірший стан здоров'я, ніж він був насправді, аби просунути їх на початок черги на трансплантацію. І з цієї, причини, готовність

німців ставати посмертними донорами стала меншою, але вона перевищує 70% [5].

У Німеччині дозволено вилучати внутрішні органи лише у тих, в кого зафіксована смерть головного мозку, а серце ще б'ється. В Іспанії, Австрії, Болгарії, Угорщині, Італії, Латвії, Польщі, Португалії, Словаччині, Франції та інших європейських країнах, дозволено вилучати внутрішні органи і у людей, які померли від колапсу серцево-судинної системи, тобто після зупинки серця [4].

Знаковим, але дещо невчасним, для просування донорства подією в житті західної трансплантаційної спільноти являється прийняття 21 травня 2015 року поправок до Закону про службу громадської охорони здоров'я (Public Health Service Act) щодо «підвищення обізнаності про донорство органів і необхідності збільшити кількість доступних органів». У документі на семи сторінках лаконічно позначається позиція Конгресу США щодо донорства, яку можна характеризувати наступним чином: необхідно зробити все можливе для того, щоб донорів органів було якомога більше [20].

У законопроекті також надається чотирьохрічний план фінансування ініціатив по просуванню ідей донорства в форматі освітніх заходів, публічних демонстрацій і різних досліджень, що надається на «грантовій» основі з виплатами в розмірі 5 млн доларів за кожен фінансовий рік в період з 2015 по 2019 р. Таким чином Конгрес США позначив свою участь в просуванні донорства органів. Не виключено, що дана ініціатива - спроба уряду виправити ситуацію, описану в роботі E.G. Martin et al., де очевидно продемонстрована елементарна неспроможність державної політики поширити донорство. А недержавна організація «Donate Life America» в просуванні донорства органів досягла видатних результатів, позначивши разом з цим ряд актуальних проблем [34].

Однак, програми по популяризації донорства зустрічають критику, поперше, як фаворити і часто як ті, що не мають науково перевіреної основи, по-

друге, як ті, що дають недостовірну чи неповну інформацію щодо ризиків для потенційних донорів, і по-третє, мають явний пропагандистський підтекст.

І справді, в західній науковій літературі і засобах масової інформації вже досить давно можна спостерігати небезпечні тенденції в просуванні донорства органів. У престижному *American Journal of Transplantation* в своїй статті R.J. Howard прямим текстом пропонує відмовитися від традиційних поглядів на донорство органів, в першу чергу, як на благодійну діяльність, стверджуючи при цьому, що бути донором органів - це моральний обов'язок кожної людини, відмова від виконання якого неприпустима [14].

Рис. 1.1. Кількість трансплантацій органів у США за 2019 рік

Джерело: [6]

У 2014 році у США кількість пересадок органів становила близько 30 тис., у 2019 - сягнула 39717. Лише нирку пересаджують у 263 центрах трансплантації. У десятках клінік давно опанували методику пересадки кількох внутрішніх органів одночасно. Клініки з трансплантації мають федеральні ліцензії - їх видає Департамент охорони здоров'я адміністрації штату відповідно до потреби у трансплантації тих чи інших органів у регіоні.

Добре працюють донорські організації. У США діє презумпція незгоди на надання своїх органів для трансплантації після смерті. Проте завдяки повсюдному пропагуванню донорства як благородної справи, порятунку життя ближнього, люди масово погоджуються на посмертний забір органів [6].

У базі організації «По жертвуй життя Америці» (*DonateLifeAmerica*), наприклад, налічується понад 150 млн зареєстрованих потенційних донорів. Це люди, що добровільно зголосилися стати посмертними донорами. Про донорство американцям розповідають ще в школі. Відомі люди,

високопосадовці заохочують власним прикладом, підписуючи згоду. Церква також суттєво підтримує трансплантацію. Врешті-решт, працює відповідна зовнішня реклама. Щовесни в Лос-Анджелесі проводять парад пам'яті за участі людей з пересадженими органами і родичів тих, хто став посмертним донором [6].

Крім того, у США діє Об'єднана мережа для розподілу органів (UNOS) - неприбуткова наукова та освітня організація, яка веде лист очікування. З нею співпрацює низка волонтерських організацій.

Територія країни умовно поділена на 58 регіонів. У кожному діє своя UNOS, до якої належать всі госпіталі (лікарні), розташовані в регіоні. За законом, госпіталі, у яких укладено контракт з Medicare (медична страховка), зобов'язані повідомляти про наявність потенційного донора свою UNOS, інакше на них накладається штраф [6].

Індія - одна з небагатьох країн, де тема трансплантації людських органів не суперечить етиці і закону, популярна і актуальна. Для цього є важливі культурні та релігійні передумови, які своїм корінням сягають глибоко в історію країни.

У трьох державах планети - Індії, Пакистані та Малайзії - офіційно дозволено прижиттєве донорство. До 1994 року багато бідних жителів Індії були готові стати донорами органів, щоб поправити своє фінансове становище. Зараз законом заборонено торгівлю органами, стати донором можна тільки безкорисливо, без комерційного підґрунтя. Проте, й сьогодні будь-яка людина світу може розраховувати на орган індійського громадянина. Станом на кінець 2019 року діють 20 клінік Індії, що надають найвищий рівень медичних послуг, мають міжнародну акредитацію та гарантують легальне донорство [6].

Відсутність монополії в трансплантології в Індії створює сприятливе середовище для розвитку цієї галузі медицини. Клініки прагнуть до кращих результатів в діагностуванні, проведенні трансплантації та реабілітації пацієнтів.

В Індії розташовані найбільші центри пересадки органів, оснащені за новітніми медичними приладами. Багато клінік мають в своєму арсеналі сучасну нейрохірургічну операційну, в якій зібрані всі хірургічні і діагностичні інструменти, необхідні для проведення операцій будь-якого рівня складності [13].

Отже, можна зробити висновок, що у більшості країн-лідерів у сфері трансплантації органів діє правило презумпції згоди на донорство: за замовчуванням повинні вважатися посмертними донорами всі, хто ще за життя однозначно не заявив про свою відмову ним стати і не був занесений до спеціального реєстру. В Індії можливим є пожиттєве донорство.

Проте є приклад США, де діє презумпція незгоди на надання своїх органів для трансплантації після смерті. Проте завдяки повсюдному пропагуванню донорства як благородної справи, порятунку життя ближнього, люди масово погоджуються на посмертний забір органів.

1.3. Аналіз статистичних даних, з питань трансплантації органів в Україні

Щороку в нашій країні потребує пересадки органів близько 5000 осіб, але з них близько 3400 помирають, нажаль не дочекавшись відповідної операції. Для тих, кому потрібно згідно життєвих показників – їдуть заради трансплантації закордон, в країни, які ніколи не були «медичними лідерами» – Індію, Туреччину, Білорусію та інші [7].

Закон «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» набрав чинності в травні 2018 року і мав фактично запрацювати з 2019 року. Згідно даного закону дозволяється пересадка органів після констатації смерті людини, якщо вона при житті дала на це згоду, а також включає поняття перехресного донорства, і передбачає побудову системи трансплантації, що втілює створення реєстру донорів, навчання трансплант-координаторів [2].

Лише у лютому 2019-го року розпочалося навчання трансплант-координаторів, а у грудні 2019 року Верховна Рада прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, що регулюють питання трансплантації анатомічних матеріалів людині» для врегулювання

законодавчої бази в цій сфері, гармонізації національного законодавства з міжнародним тощо [6].

Відбулися затримки і в запуску Єдиної державної інформаційної системи трансплантації. На її побудову у 2018 році було виділено 26,23 мільйони гривень. У квітні 2019 року мав здійснитися її тестовий запуск, але через затримку нормативної бази та відповідального органа управління, початок її роботи відклали на січень 2021 року [6].

Найважливіше, що в першу чергу повинна забезпечити держава – це забезпечити лікарні, які проводитимуть трансплантацію, апаратами для встановлення факту смерті мозку у донорів. За інформацією Юрія Андрєєва - голови громадської організації «Національний рух «За трансплантацію», 80% медичних закладів, задіяних в даній сфері, досі не мають необхідного обладнання [7].

Для прискорення розвитку системи трансплантації в Україні, Міністерство охорони здоров'я ініціювало пілотний проєкт, в якому були задіяні 24 заклади охорони здоров'я, які здійснюють трансплантацію органів. На цей проєкт було виділено 112 мільйони гривень. За перше півріччя 2020 року було проведено 14 операцій з органної трансплантації [7].

Згідно чинного законодавства, щоб операція з пересадки органів відбулася успішно і без можливих зауважень з боку закону, необхідно слідувати суворому порядку. Спочатку – це повідомлення Центром трансплант-координації про потенційного донора, потім – отримання задокументованої згоди від родичів померлого і внесення даних до Єдиної державної інформаційної системи трансплантації. І лише після цього можна проводити операцію з вилучення і пересадки органу.

Для забезпечення такої взаємодії між фахівцями різних ланок та різними центрами трансплантацій важливим є створення Центру трансплант-координації, який куруватиме даний напрям. Новітній центр займатиметься координацією дій між закладами, які беруть участь в процесі конкретної

трансплантації. Він також здійснюватиме управління Єдиною державною інформаційною системою трансплантації в Україні.

Зміни до закону, прийняті наприкінці 2019 року, дозволили виконання трансплантацій органів. Перші проведені операції показали, що трансплантація в Україні є можливою, і заради побудови даної системи тепер потрібна злагоджена робота між клініками і фахівцями, які там працюють.

Проте, однією з основних проблем залишається наразі нестача трансплант-координаторів і лікарів трансплантологів. Підготовка трансплант-координаторів почалася в 2019 році, а 2020 року стала більш ефективною, до якої наразі долучається третій центр післядипломної освіти на базі медичного університету О. Богомольця [7].

Наразі ж лікарні, де проводяться операції з пересадки тканин і органів, мають своїх трансплант-координаторів, які також мають доступ і до інших лікарень, щоб за потреби їх підсилити. Завдяки ним перші трансплантації можна проводити вже зараз. Але тим часом слід навчати нових фахівців, щоб бути готовими до на великої кількості трансплантацій.

Термін навчання лікарів-трансплантологів (тобто тих, хто буде оперувати), є більшим за час підготовки трансплант-координаторів. Тому зараз особливу увагу спрямовують на підготовку лікарів. Курси з підготовки трансплантологів проводять лише 2 заклади – у Києві та Запоріжжі, звідки на рік випускають 24 трансплантологи. Цієї кількості замало – за підрахунками, щоб забезпечити ближчі плани з проведення трансплантацій, на країну їх треба близько 150-180 спеціалістів [7].

Але насправді в Україні вже є установа з такою ж назвою, створена ще 1994 року (Постанова Кабміну від 27 квітня 1994 р. №257). Спеціалісти створеного центру забезпечили розробку та прийняття законодавчих та нормативно-правових основ трансплантаційної служби України, завдяки чому в 1999 році прийнятий перший закон про трансплантацію.

Координаційний центр мав виконувати функцію центральної установи, що координує і забезпечує весь спектр діяльності трансплантаційних центрів,

баз вилучення органів та інших анатомічних матеріалів. Проте після прийняття Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» у 2011 році, Центр втратив повноваження та важелі впливу на діяльність, що пов'язана з трансплантацією. Фактично сьогодні Центр є науковою установою (фінансування здійснюється виключно на виконання науково-дослідних робіт) [7].

В Україні, на жаль, немає діючої системи трансплантології. Усі операції зараз проводяться в ручному режимі та залежать виключно від бажання самих лікарів провести операцію. Якщо завтра такого бажання не буде, то й ті поодинокі операції перестануть проводити. А Координаційний центр має виконувати ті функції, які сьогодні виконують головні лікарі – прораховувати логістику, зв'язувати лікарню, де з'явився донор із лікарнею, де є реципієнт [7].

Хоча шлях до повноцінного запуску системи трансплантації в Україні буде тривалим, але перші перші кроки цього важливого процесу вже помітні.

Наприклад, влітку 2020 року, у Львові вперше провели трансплантацію серця і взагалі третю в Україні за останні 15 років. 58-річний чоловік став донором, адже отримав травми, несумісні з життям після падіння з висоти. Через деякий час лікарі констатували смерть мозку у чоловіка і його родина дала згоду на донорство органів, щоб можна було врятувати життя іншим людям [7].

Звісно, варто розуміти, що окрім матеріально-технічної і професійної бази, для того, щоб такі операції були можливими, потрібне ще й розуміння з боку людей. А для цього потрібно вже зараз починати роз'яснювальну кампанію, адже написати подібну згоду на донорство у разі передчасної смерті – це дуже серйозний крок, на який наважаться одиниці.

РОЗДІЛ 2 СОЦІОЛОГІЧНІ МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ З МЕТОЮ ОЦІНКИ СИСТЕМИ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ В УКРАЇНІ

2.1. Методи і матеріали дослідження серед молоді щодо донорства органів

Для кращого розуміння проблеми та її причин мною протягом одного тижня починаючи з 4 по 11 лютого 2021 року, було проведений польовий збір даних серед молоді віком від 18 до 44 років, що проживає в місті Суми з питань донорства органів. Опитування проводилося онлайн. На особистій сторінці в Фейсбук було розміщено посилання на анкету в Google Forms.

В якості інструменту дослідження була розроблена спеціальна анкета, яка складається з 4 частин.

Бланк анкети розміщений в Додатку 1.

Згідно даних про чисельність постійного населення за статтю, типом місцевості та окремими віковими групами по Сумській міськраді на 1 січня 2020 року Головного управління статистики у Сумській області була визначена генеральна сукупність – 161786 осіб, з них 85782 – жінки (53%) і 76004 чоловіки (47%). Враховуючи, що управління статистики не розподіляє постійне населення за віком 18 - 44 років, то найбільш прийнятним для розрахунку є особи віком 16 - 59 років.

Розрахунок вибірки за формулою:

$$n = 1/(\Delta^2 + 1/N)$$

де, n - обсяг вибірки;

N - обсяг генеральної сукупності;

Δ - максимально прийнятна похибка, виражена часткою(5%, 7%, 10 %) [10].

1. Генеральна сукупність - 161786 осіб віком 16 - 59 років
2. Похибка - 5%
3. Вірогідність - 95%
4. Розмір вибірки - $1/(5\%^2 + 1/161786) = 399$ особи

Враховуючи цільову аудиторію - молодь 18 - 44 років найбільш доцільним на мій погляд є вибірка 200 осіб з похибкою 5% та вірогідністю 95%.

2.2. Аналіз отриманих результатів

Дане дослідження показало, що для більшості людей тема донорства органів є занадто специфічною.

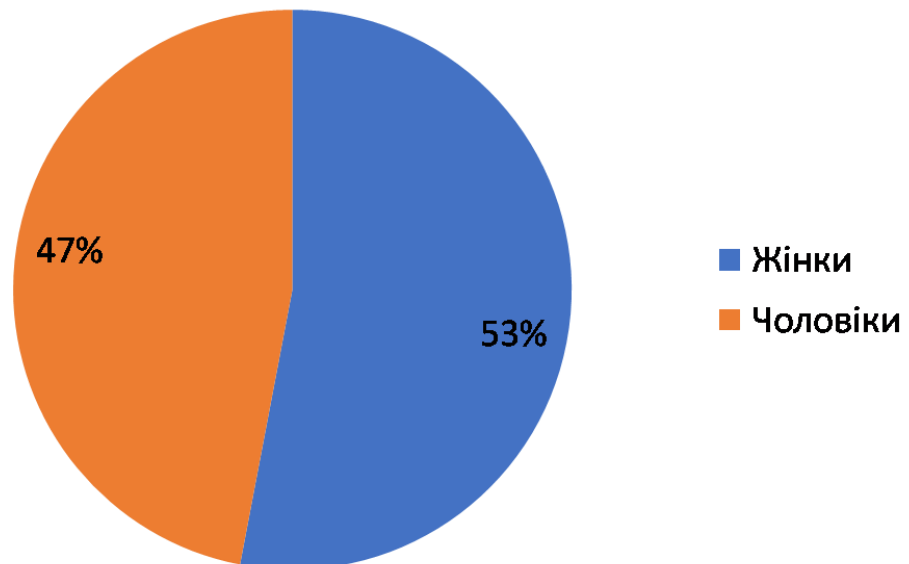

Рис. 2.1. Розподіл респондентів за статтю

Загалом було опитано 200 респондентів з них 47% чоловіки та 53% - жінки (рис. 2.1). Відповіді між представниками різної статі суттєво не відрізнялися.

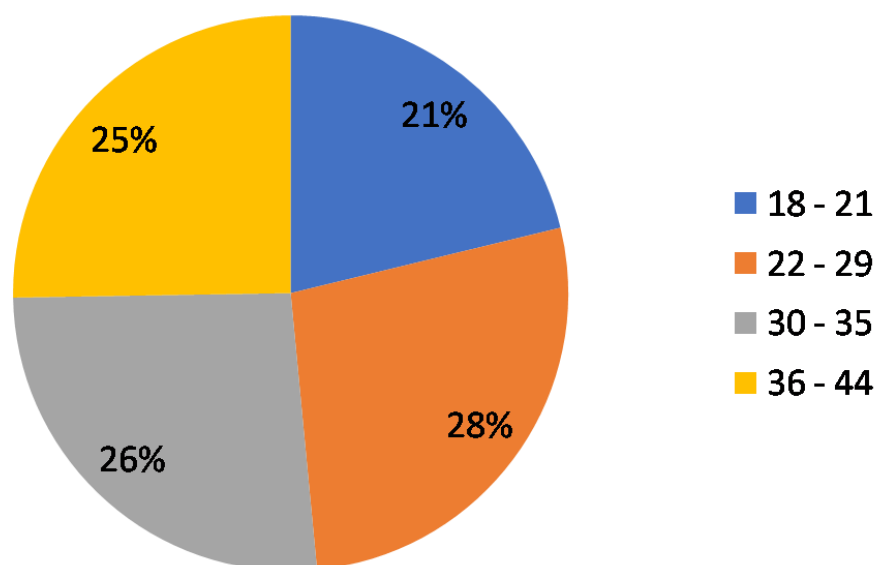

Рис. 2.2 Розподіл респондентів за віком

Розподіл респондентів по віковим групам відбувався враховуючи демографічні показники (рис. 2.2). Найбільша кількість опитаних віком 22 – 29 років становить 28%, 30- 35 років – 26%, 36 – 44 роки -25% і найменша кількість осіб віком 18 -21 рік – 21%.

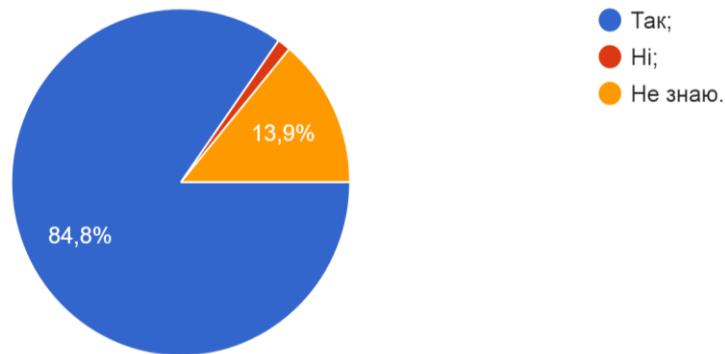

Рис.2.3 Ставлення молоді до впровадження донорства органів в Україні

Оцінюючи ставлення молоді до запровадження системи трансплантації 85% відповіли - так, 14% - не знаю та 1% - дали негативну відповідь (рис. 2.3).

Рис. 2.4 Визначення поняття«донорство органів» респондентами

90,7% вважають, що донорство органів це важлива складова порятунку людей. Чоловіки віком 18-21 роки вважають на 4,7%, що це альтернативний заробіток та на 3,5 %- це злочин; 1,2% - боживілля (рис.2.4)

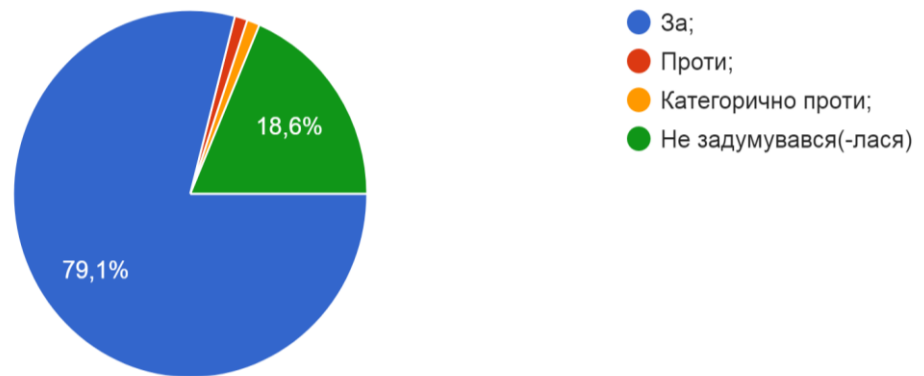

Рис. 2.5. Ставлення респондентів до донорства органів

“За” донорство органів 79,1 % і 18,6 % не задумувалися щодо свого ставлення. По 1,2% розподілилися відповіді “проти” та “категорично проти” (рис. 2.5). Отже, бачимо, що серед опитаних все ж переважає позитивне ставлення до донорства. Крім того, важливо, що майже 19% респондентів ще не визначилися щодо свого ставлення. Саме тому важливо проводити популяризацію донорства в Україні, аби залучити нових бажаючих стати донорами.

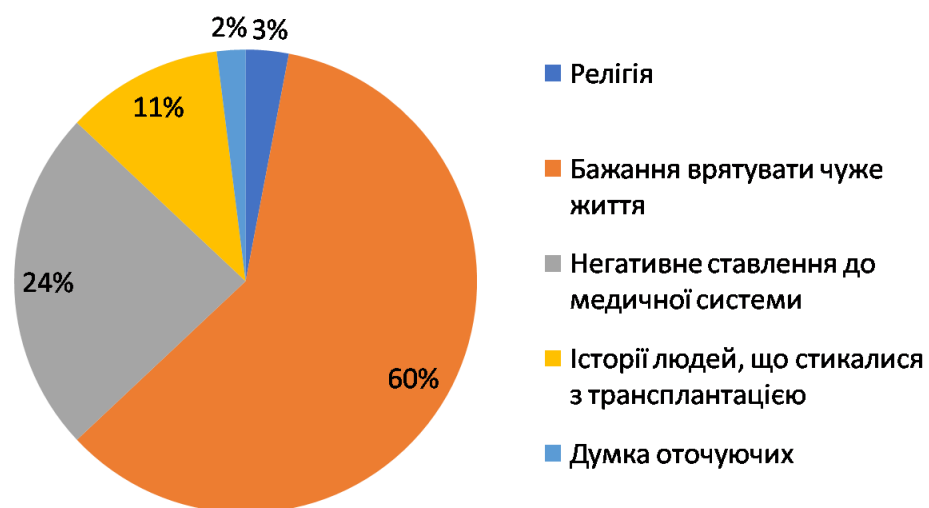

Рис. 2.6. Вплив чинників на ставлення респондентів до донорства органів

Найбільший вплив мають саме соціальні чинники - бажання допомогти іншим людям – 60% та минулий досвід трансплантації (особистий чи когось з знайомих, близьких) – 11%. Найвагомішим чинником негативного

ставлення до трансплантації є негативне ставлення до медичної системи в цілому – 24% (рис.2.6)

Рис.2.7 Ставлення респондентів до кваліфікації лікарів, які проводять трансплантацію в Україні

Лише 20,9% респондентів вважають, що в Україні наявні висококваліфіковані лікарі і відповідне обладнання, відносно інших відповідей можна говорити про низький рівень довіри до медицини (рис. 2.7).

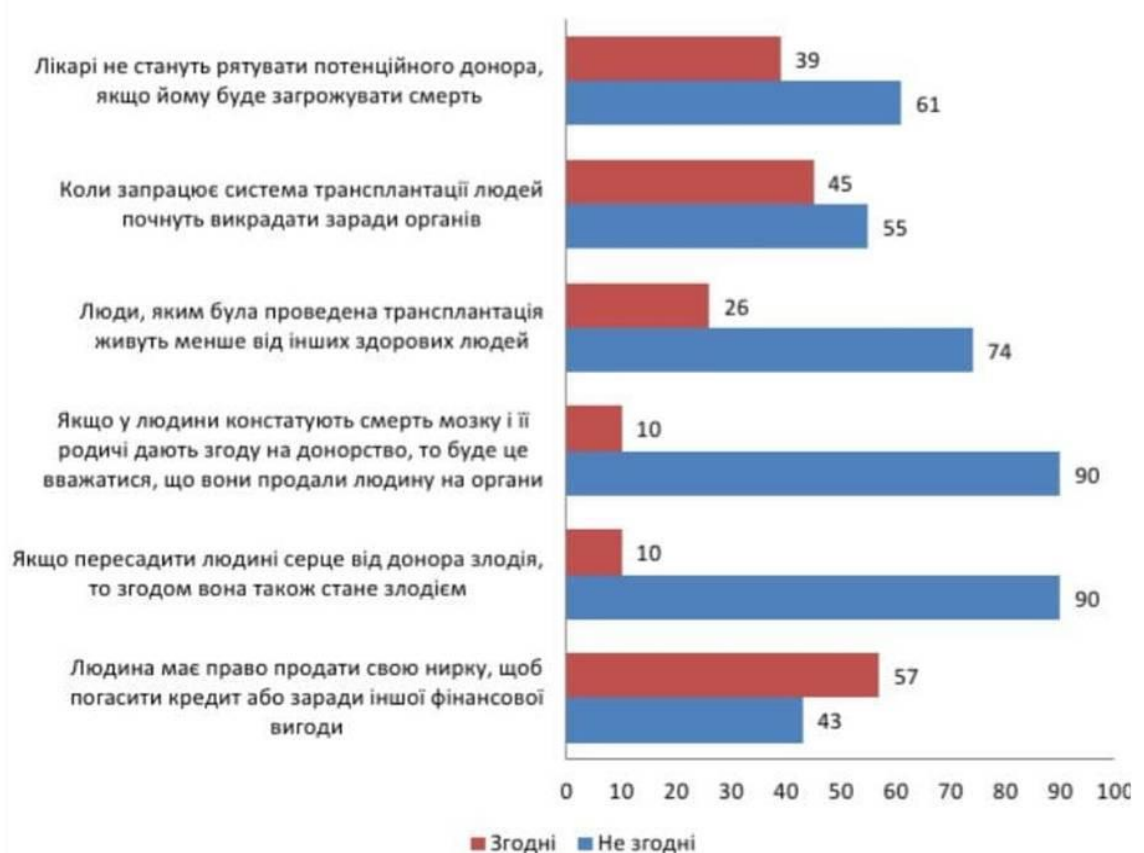

Рис. 2.8 Ставлення молоді до тверджень про трансплантацію органів

Серед поширених стереотипів на 57% респонденти згодні з тим, що людина має право продати свою нирку, заради фінансової вигоди та на 45% згодні, що коли запрацює система трансплантації людей почнуть викрадати на органи. В інших випадках можна побачити, що ставлення молоді до донорства у більшості є позитивним (рис. 2.8).

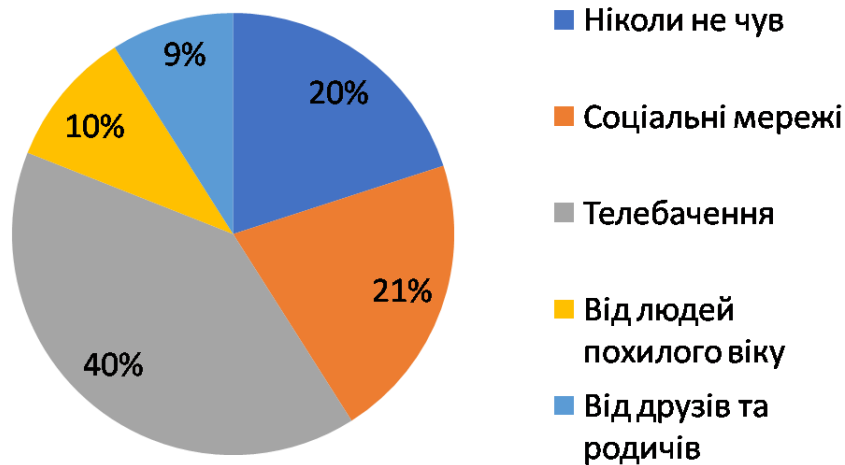

Рис. 2.9 Джерело, з якого респонденти отримали негативну інформацію щодо донорства органів в Україні

Найбільше негативної інформації щодо донорства надходить з телебачення – 40%, 21% - з соціальних мереж, 10% - від людей похилого віку та 9% - від друзів та родичів. 20% взагалі ніколи не чули негативної інформації з цього приводу (рис. 2.9).

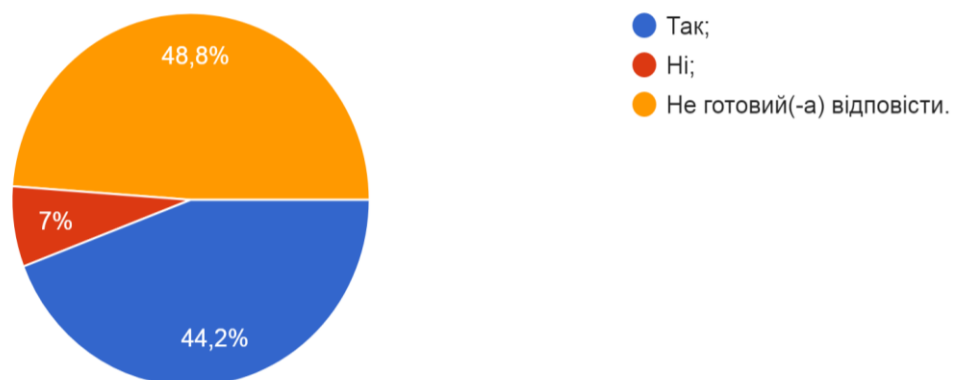

Рис. 2.10 Рівень готовності респондентів при житті заповнити згоду на донорство певних органів після смерті

48,8% респондентів поки що не готові відповісти на це запитання, 48,8 % - дали позитивну відповідь і 7 % взагалі не будуть заповнювати згоду (рис. 2.10) Такий результат підтверджує те, що в нашій країні відсутня підтримка донорів та система трансплантації тільки починає розвиватися.

Отже молодь, що проживає в м. Суми вважає, що потрібно впроваджувати систему трансплантації в Україні, адже це важлива складова порятунку людей і вони мають бажання врятувати чуже життя, але через недовіру до кваліфікації лікарів, вплив негативної інформації на телебаченні та в соціальних мережах поки, що не готові заповнити згоду на донорство.

РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА ПРОПОЗИЦІЙ ЩОДО ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ НАСЕЛЕННЯ ДО ДОНОРСТВА ОРГАНІВ

3.1 Державні заходи формування позитивного ставлення до донорства органів у суспільстві

Трансплантаційне співтовариство має інтерес в просуванні донорства, оскільки його популяризація є дієвим інструментом збільшення кількості доступних для трансплантації органів. Традиційно до напрямків, зміни в яких покликані забезпечити адекватне просування донорства, відносять: законодавство (в першу чергу це стосується процедури отримання інформованої згоди); опрацювання та впровадження механізмів фінансового та нефінансового стимулювання донорства; оптимізацію госпітальних протоколів, особливо в частині, що стосується спілкування медичних спеціалістів з членами сім'ї донора органів; організація і проведення освітніх та інших, в тому числі рекламних, кампаній зі зміни сприйняття трансплантації суспільством і просування донорства [29].

Державні заходи популяризації посмертного донорства органів в Україні, мають бути направлені на збільшення кількості бажаючих стати донорами органів. Саме тому вони мають стосуватися основних причин небажання звичайних людей ставати донорами органів.

Враховуючи результати опитування, найбільш доцільним заходом з боку держави є контроль за інформацією на телебаченні та в соціальних мережах, щодо трансплантації. Саме ЗМІ в сучасному світі мають великий вплив на думку суспільства, тому поширення соціальних роликів про потребу в донорських органах, мають спонукати людей задуматися над цією проблемою.

Створення Трансплантаційного центру в кожному регіоні, який буде наділений управлінськими функціями по підборі потенційних донорів; здійснюватиме моніторинг та реєстр пацієнтів, які помирають у лікарні

Працівники центру, а саме трансплант – координатори проводитимуть бесіди з родичами потенційного донора; надаватимуть консультативну та юридичну допомогу майбутнім донорам за допомогою цілодобових гарячих

ліній, співпрацюватимуть з громадськими організаціями. За допомогою таких служб людина зможе дізнатися, в яких медичних закладах можна заповнити згоду або незгоду на донорство органів та отримати всю необхідну інформацію щодо системи трансплантації в Україні.

Основною ціллю центру буде популяризація донорства органів через соціальні проєкти, проведення виховних заходів в закладах освіти для того, щоб люди знали, що донорство органів - це прозоро, законно, що їхні органи чи органи близьких житимуть в інших людях.

Масові соціальні акції, запровадження дня донора органів, в кожному куточку нашої країни, допоможе привернути увагу до проблеми, про яку більшість не задумувалося.

Враховуючи, що в нашій країні комерціалізація в системі трансплантації заборонена, опитування показало, що молодь вважає, що кожна людина все ж таки має право продавати свої органи заради фінансової вигоди. Єдиним на мій погляд рішенням не порушуючи закон є доповнити пакет соціальних послуг матеріальною допомогою на поховання для осіб, які при житті заповнили згоду на посмертне донорство і за відповідних умов стали ними.

Важливим кроком є включення заповнення згоди/незгоди на донорство органів при отриманні водійського посвідчення, адже саме водії є в групі ризику, та при отриманні паспорта громадянина України. Це допоможе охопити велику кількість населення і відповідно на документах відразу буде ставатися відмітка про заповнену заяву.

Важливу роль в ухваленні рішення щодо донорства грають релігійні погляди, точніше кажучи, суб'єктивне трактування позиції церковних служителів в цьому питанні. Вона проявляється в переконанні, що трансплантація як така і все, що її супроводжує, не схвалюються церквою. Часто люди вірять, що повинні зберегти своє тіло «цілим» після смерті, не порушуючи його первозданий вигляд. Схожа установка пов'язана з переконанням, що людині не належить його тіло, тому вона не має права їм розпоряджатися [10].

Зустрічаються і такі погляди, згідно з якими існування трансплантації органів суперечить Вищому задумом, оскільки цей вид допомоги дозволяє продовжувати життя тим, кому було «визначено» його завершити. Ймовірною причиною існування таких поглядів є відсутність елементарних знань про дійсну позицію Церкви та підміна їх суб'єктивними переконаннями, заснованими на власних страхах і сумнівах. Більшістю конфесій трансплантація органів схвалюється як акт прояву альтруїзму, любові і милосердя [32].

Яскравим прикладом підтримки трансплантації з релігійної сторони є Іспанія. Там при вході в храм можна побачити табличку з написом «Не забирайте органи з собою на небо. Там вони вам не знадобляться, а тут врятують чиєсь життя.»

Отже, на сьогодні є важливою розробка та проведення державних заходів формування позитивного ставлення до донорства органів у суспільстві, аби збільшити кількість посмертних донорів і тим самим врятувати життя багатьох людей.

ВИСНОВКИ

У більшості країн-лідерів у сфері трансплантації органів діє правило презумпції згоди на донорство: за замовчуванням повинні вважатися посмертними донорами всі, хто ще за життя однозначно не заявив про свою відмову ним стати і не був занесений до спеціального реєстру. В Індії можливим є прижиттєве донорство.

Для України є прикладом США, де діє презумпція незгоди на надання своїх органів для трансплантації після смерті. Але завдяки пропагуванню донорства як благородної справи, порятунку життя ближнього, люди масово погоджуються на посмертний забір органів.

В Україні, незважаючи прийняття у 2018 році закону «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» та початок роботи Єдиної державної інформаційної системи трансплантації органів та тканин, все ж залишається ряд важливих проблем, які потребують вирішення з боку влади.

Хоча шлях до повноцінного запуску системи трансплантації в Україні буде тривалим, але перші результати цього важливого процесу вже помітні.

Вивчення та застосування світових моделей популяризації донорства органів серед населення може бути корисним для нашої країни, однак незважаючи на очевидну ефективність деякі методи, можуть бути занадто агресивним для прямої трансляції в товариства з традиційними поглядами, до яких відноситься і населення України.

Проведене дослідження показало, що ставлення молоді до донорства у більшості є позитивним, проте все ж існують деякі стереотипи у суспільстві щодо трансплантації органів.

Наразі є важливою розробка та проведення державних заходів формування позитивного ставлення до донорства органів у суспільстві, аби збільшити кількість посмертних донорів і тим самим врятувати життя багатьох українців.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. Створення Трансплантаційного центру в кожному регіоні, який буде наділений управлінськими функціями по підбору потенційних донорів; здійснюватиме моніторинг та реєстр пацієнтів, які помирають у лікарні. Працівники центру, а саме трансплант – координатори проведуть бесіди з родичами потенційного донора; надаватимуть консультативну та юридичну допомогу майбутнім донорам за допомогою цілодобових гарячих ліній. Основною ціллю центру буде популяризація донорства органів через соціальні акції, проведення виховних заходів в закладах освіти для того, щоб люди знали, що це прозоро, законно, що їхні органи чи органи близьких житимуть в інших людях.

2. Доповнити пакет соціальних послуг матеріальною допомогою на поховання для осіб, які при житті заповнили згоду на посмертне донорство і за відповідних умов сталиними.

3. Включення заповнення згоди/незгоди на донорство органів при отриманні документів, що посвідчують особу (водійське посвідчення, паспорта громадянина України, паспорт при виїзді закордон).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Директива № 2010/45/ЄС Європейського парламенту і Ради ЄС. – Електронний ресурс. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b38#Text
2. Закон України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині». – Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19#Text>
3. Постанова КМУ від 12 травня 2021 №457 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2018 р. N 1211». – Електронний ресурс. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP210457.html
4. Офіційний сайт «MedNavi». Транспланталогія. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://mednavi.ru/transplantologiya>
5. Офіційний сайт «Made for minds». Як у Німеччині хочуть вирішити проблему з органами для трансплантації. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://www.dw.com/uk/>
6. Офіційний сайт «Европейская правда». Ми його втрачаємо: чому не запрацював «європейський» закон про трансплантацію. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://www.eurointegration.com.ua>
7. Офіційний сайт «Укрінформ». Трансплантація в Україні: не провалена, але й досі не запущена. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3107304-transplantacia-v-ukraini-ne-provalena-ale-j-dosi-ne-zapusena.html>
8. Офіційний сайт ВООЗ. Глобальний глосарій щодо донорства та трансплантації. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://www.who.int/transplantation/activities/ru/>
9. Основи біоетики та біобезпеки: навчальний посібник / С. В. Білоконь – Одеса : Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2017. – 52 с.

10. Богдан О. Що варто знати про соціологію та соціальні дослідження? Посібник-довідник для громадських активістів та всіх зацікавлених / Олена Богдан; консультант-рецензент Володимир Паніотто. – К.: Дух і Літера, 2015. – 132- 134 с.,
11. United Network for Organ Sharing [cited 2018 Sep 29]. Available from: <https://unos.org/data/transplant-trends/>
12. Eurotransplant [cited 2018 Sep 29]. Available from: <https://www.eurotransplant.org/cms/>
13. Feeley TH. College students' knowledge, attitudes, and behaviours regarding organ donation: An integrated re-view of the literature. *Journal of Applied Social Psychology*. 2007; 37 (2): 243–271.
14. Ethical Aspects of Organ and Tissue Donation. Advice for Health Professionals and Consumers [1997] [cited 2018 Sep 29]. Available from: <https://www.nhmrc.gov.au/guidelines-publications/e29-e30-e31-e32>.
15. McGlade D., Pierscionek B. Can education alter attitudes, behaviour and knowledge about organ donation? A pretest – post-test study. *BMJ Open*. 2013; 3: e003961.
16. Lewis A., Greer D. Current controversies in brain death determination. *Nature Reviews Neurology*. 2017; 13 (8): 505–509.
17. Irving MJ, Tong A, Jan S. Factors that influence the decision to be an organ donor: a systematic review of the qualitative literature. *Nephrology, Dialysis, Transplantation*. 2012; 27 (6): 2526–2533.
18. English Oxford Living Dictionary [cited 2018 Sep 29]. Available from: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/promotion>.
19. Shemie SD, Robertson A, Beitel J et al. End-of-Life Conversations With Families of Potential Donors: Leading Practices in Offering the Opportunity for Organ Donation. *Transplantation*. 2017; 101 (5S Suppl 1): S17–S26.
20. Morgan SE. Developing, implementing, and evaluating theory-based public communication campaigns to promote organ donation *Public*

- Communication Campaigns. R. Rice, C. Atkin (Eds). Thousand Oaks (CA), 2011: 219–231.
21. Martínez-Alarcón L. Factor analysis of sources of information on organ donation and transplantation in journalism students. *Transplantation Proceedings*. 2013; 45 (10): 3579–3581
 22. Matesanz R, Domínguez-Gil B, Coll E et al. How Spain Reached 40 Deceased Organ Donors per Million Population. *Am J Transplant*. 2017; 17 (6): 1447–1454.
 23. Matesanz R, Domínguez-Gil B. Strategies to optimize deceased organ donation. *Transplantation reviews*. 2007; P: 177–188
 24. Busic M, Lovrencic-Huzjan A. Action Taken to Boost Donor Rate in Croatia, *Organ Donation and Transplantation – Public Policy and Clinical Perspectives*, Dr. Gurch Randhawa (Ed.), ISBN: 978-953-51-0039-3, InTech, 2012.
 25. European Day for Organ Donation and Transplantation website [cited 2018 Sep 29]. Available from: <https://www.edqm.eu/en/events/european-day-organ-donation-and-transplantation>.
 26. Detry O, Van Deynse D, Van Vlierberghe H, Pirenne J. Belgian Transplantation Society (BTS). *Organ Procurement and Transplantation in Belgium*. *Transplantation*. 2017; 101 (9): 1953–1955.
 27. Fabre J, Murphy P, Matesanz R. Presumed consent: a distraction in the quest for increasing rates of organ donation. *BMJ*. 2010; 18; 341: c4973.
 28. Organ Donation Awareness and Promotion Act of 2015.
 29. Rady MY, McGregor JL, Verheijde JL. Mass media campaigns and organ donation: managing conflicting messages and interests. *Medicine, Health Care and Philosophy*. 2012; 15 (2): 229–241.
 30. Howard RJ. We Have an Obligation to Provide Organs for Transplantation After We Die. *American Journal of Transplantation*. 2006; 6: 1786–1789

31. Why don't more people want to donate their organs? [cited 2018 Sep 29]. Available from: <https://www.theatlantic.com/health/archive/2014/11/why-dont-people-want-to-donate-their-organs/382297/>
32. Reasons not to be an organ donor. There aren't any [cited 2018 Sep 29]. Available from: <https://www.theodyssey-online.com/reasons-organ-donor>.
33. Thousands of organs are lost before they can be donated. Here's how to save them [cited 2018 Sep 29]. Available from: <https://www.vox.com/science-and-health/2018/4/23/17267884/organ-donation-transplant-liver-kidney>
34. «Трансплантация? Я – за!» [cited 2018 Sep 29]. Available from: <https://www.facebook.com/donor4life/>. «Transplantaciya? Ya – za!» [cited 2018 Sep 29]. Available from: <https://www.facebook.com/donor4life/>
35. Truog RD. Consent for Organ Donation – Balancing Conflicting Ethical Obligations. The New England Journal of Medicine. 2008; Vol. 358 (12). P. 1209–1211.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Анкета «Донорство органів»

Вітаю!

У 2018 році Верховна Рада ухвалила Закон України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині».

Прошу Вас взяти участь у соціологічному дослідженні, проведеному з метою з'ясування ставлення молоді до донорства органів в Україні. Вам буде запропоновано декілька питань. Виберіть варіант відповіді, який найбільш відповідає вашій думці. Анонімність отриманої інформації гарантуємо.

1. Як Ви вважаєте чи потрібно впроваджувати донорство органів в Україні?

- Так;
- Ні;
- Не знаю.

2. На Вашу думку донорство органів -це...

- Важлива складова порятунку життя людей;
- Альтернативний заробіток;
- Злочин;
- Інше:

3. Як Ви ставитесь до донорства органів?

- За;
- Проти;
- Категорично проти;
- Не задумувався(-лася).

4. Що впливає на Ваше ставлення до донорства органів?

- Релігія;
- Бажання врятувати чуже життя;
- Негативне ставлення до медичної системи;
- Історії людей, які стикалися з трансплантацією;

- Думка оточуючих;
- Інше.

5. Визначте своє ставлення щодо кваліфікації лікарів, які проводять трансплантацію в Україні?

- Наявні висококваліфіковані лікарі та необхідне обладнання;
- Наявні висококваліфіковані лікарі але відсутнє необхідне обладнання;
- Низький рівень кваліфікації лікарів;
- Не довіряю вітчизняним лікарям;
- Не задумувався(-лася).

6. Лікарі не стануть рятувати потенційного донора, якщо йому буде загрозувати смерть.

- Згодні;
- Не згодні.

7. Коли запрацює система трансплантації людей почнуть викрадати заради органів.

- Згодні;
- Не згодні.

8. Люди, яким була проведена трансплантація живуть менше від інших здорових людей.

- Згодні;
- Не згодні.

9. Якщо у людини констатують смерть мозку і її родичі дають згоду на донорство, то буде це вважатися, що вони продали людину на органи?

- Згодні;
- Не згодні.

10. Якщо пересадити людині серце від донора злодія, то згодом вона також стане злодієм.

- Згодні;
- Не згодні.

11. Людина має право продати свою нирку, щоб погасити кредит або заради іншої фінансової вигоди.

- Згодні;
- Не згодні.

12. Де найчастіше Ви отримуєте негативну інформацію щодо донорства органів в Україні?

- Від друзів та родичів;
- Від людей похилого віку;
- Телебачення;
- Соціальні мережі;
- Ніколи не чув.

13. Чи готові Ви при житті заповнити згоду на донорство певних органів після Вашої смерті?

- Так;
- Ні;
- Не готовий(-а) відповісти.

14. Чи є серед Ваших знайомих люди, яким проводилася пересадка органів або вони чекають на неї?

- Так;
- Ні;
- Не знаю

15. Чи віддали б Ви за життя один з парних органів рідній людині?

- Так;
- Ні;
- Не знаю.

16. Ваша стать:

- Жіноча;
- Чоловіча.

17. Ваш вік:

- 18 - 21 рік;

- 22 - 29 років;

- 30 -35 років.

18. Вкажіть Вашу сферу діяльності:

- Медик;

- Інженер;

- Вчитель;

- Студент;

- Працюю;

- Безробітний.

- Інше:

Дякую за щирі відповіді!